

II.

HOLGER ROSENKRANTZ OG HENRIK ERNST

En note i etikkens historie

Af Jens Glebe Møller

Til kredsen omkring Holger Rosenkrantz hørte også en indvandret tysker, professor Henrik Ernst i Sorø. Henrik Ernst har særlig gjort sig bemærket som filolog og jurist. I sidstnævnte egenskab toges han i tjeneste af den unge enevælde og sad bl. a. i et par af de kommissioner, som forberedte Danske Lov[1]. Her er det imidlertid forbindelsen med Holger Rosenkrantz, som interesserer os [2]. Ernst havde i 1634 boet hos den lærde Holger og af dennes stadige henvisninger til skriften og til kristendommen som en vækst i fromhed modtaget indtryk for livet. Man skulle nu tro, at Ernst i sine mangfoldige skrifter ville gengive mesterens tale. Skriftprincippet fremsætter Ernst naturligvis overalt, og i sit opbyggelige forfatter-

[1] Se om Henrik Ernst (1603–65) Dansk biografisk Leksikon 1. og 2. udgave.

[2] 3 breve fra Holger Rosenkrantz til Ernst (2 fra 1635 og 1 fra 1642) er bevaret i afskrifter i Gl. kgl. Samling 131, fol., p. 69b–80b og registreret af H. F. Rørdam under numrene 205, 206 og 240 i »Breve til og fra Holger Rosenkrands«, Kirkehist. Saml. III,6. Den rigtige rækkefølge er dog 206, 205 og 240, idet det fremgår af indholdet af det udaterede brev 206, at det må være fra juli 1635. Den i brevet omtalte begravelse af von Reibnitz fandt sted i juli – se Nyt Dansk Adelsleksikon, Kbh. 1904, under Reibnitz.

skab forkynnder han med alt muligt eftertryk en fides operosa[3] – uden at han dog dermed adskiller sig fra reformortodokse som f. eks. Johann Michael Dilherr[4]. Om denne opbyggelige del af forfatterskabet vil man da kunne sige, at den måske skylder Rosenkrantz sin tendens, men hverken sit indhold eller sin udformning. Men spørger vi efter indflydelse fra Rosenkrantz, bliver sagen straks mere spændende, når vi vender os til Ernsts etiske forfatterskab[5]. Ifølge J. Oskar Andersen har Ernst nemlig efter Rosenkrantz' anvisninger gjort udkast til en etik (den i note 5 nævnte Introductio), som ud fra kristelige principper »skarpt bryder med den gængse filosofiske Sædelære i kristelig tjeneste«[6].

Nu kan det i og for sig ikke have haft større interesse for Holger Rosenkrantz at udvikle en etik. Det gjaldt for ham om læren, hvis form er fromhed (*doctrina secundum pietatem*), om evangeliet, som i sig rummer åndens lov – og hvor dette evangelium forkyndes og tros, der lever man *eo ipso* efter loven og har ingen brug for en særlig etik. Men nu blev etikken altså doceret som fag på Sorø Akademi[7] som »den del af filosofien uden hvilken ingen stat, intet hjem (*domus*) kan retteligt bestå«[8], og Ernsts spørgsmål tvang Rosenkrantz til principielle udtalelser om etikken. Noget inkonsekvent i forhold til sine strenge åbenbaringsteologi skriver Holger Rosenkrantz således i 1642 til Ernst, at den etiske undervisning ikke kan bygge på de hedenske »observationer« *alene*, men også må bygge på skriften[9]. Det er Ernst åbenbart klar over, og han har allerede tidligere spurgt,

[3] F. eks. i Haus Büchlein, Sorø 1644.

[4] I sit skrift *Sontags Fragen*, Sorø 1656, citerer Ernst Bayly's *The Practice of Piety* og Dilherr's *Heilige Sonntagsfeier* vidt og bredt.

[5] M. h. t. dette hersker der megen forvirring i diverse bibliografier, Det kgl. Biblioteks kataloger etc. Det består i det væsentlige af følgende: *Ad Veram Vitam Introductio*, Sorø 1649 (1. del udkom særskilt sammesteds i 1646). Ernst udarbejdede en slags kommentar eller tillæg til dette skrift, men p. gr. a. krige etc. kunne han først i 1660 lade de første 10 kapitler heraf trykke i *Introductionis ad Veram Vitam Pars II. In qua continentur ad eandem Addenda* (u. st. o. å.). Dette skrift kaldes også *Moralia maxima*. Et kompendium af begge skrifter, *Philosophiæ Moralis Compendium*, udkom i Sorø 1658.

[6] Holger Rosenkrantz *den Lærde*, s. 388.

[7] At dømme efter Ernsts udtalelser i talen ПРОГРАММА ad *Doctrinæ de Moribus Studiosos*, Sorø 1654, A 3r. (også optrykt i *Addenda*) har Ernst først i 1654 fået hvervet officielt overdraget.

[8] *Ibid.*

[9] Gl. kgl. Saml. 131, fol., p. 76a.

hvilken forskel der da bliver på teologi og etik, på *doctrina pietatis* og *doctrina morum*, når begge discipliner har skriften som norm? Rosenkrantz' svar går ud på, at der egentlig ingen forskel er. Men det er teologiens sag at belære om lasters og dyders oprindelse (i henholdsvis arvesynd og Kristi død og opstandelse), mens etikken tilpasser skriftens forskrifter og eksempler – sammen med de naturligt bekendte forskrifter – på det daglige liv. Blot må etikken aldrig være i modstrid med teologien, men skal vise hen til den, aldrig glemme det højeste, men indpasse det i sit eget[10].

Det er tydeligt, at Rosenkrantz ikke har tænkt problemerne konsekvent igennem. Hvor stammer f. eks. de »naturligt bekendte« forskrifter fra, hvis dyderne har deres oprindelse i Kristi død og opstandelse? Og det er også tydeligt, at disse henkastede bemærkninger ikke kan begrunde en selvstændig etisk undervisning og derfor heller ikke tilfredsstille en lærer i faget. I *Introductio* citerer Ernst følgelig først Rosenkrantz' bemærkninger næsten ordret[11] – i sit eget navn! Men så bryder han af og erklærer, at han alligevel vil foretrække at udtrykke det samme på en anden måde. Derpå opregner han forskellene på de to discipliner, teologi og etik, således at etikkens selvstændige karakter bevares[12]. Etikken er efter Ernsts opfattelse en praktisk videnskab, hvis *finis* er *felicitas civilis*. Dens subjekt er mennesket, for så vidt det kan nå denne *finis*. Dens *media*, dyderne, kan erhverves ved *habitus* og *industria*, og endelig er dens princip ikke alene skriften, men også *recta ratio* – selv om Ernst i tidens løb stærkere og stærkere understreger, at *recta ratio*, overladt til sig selv, ikke formår at virkeliggøre det gode[13].

Ved denne bestemmelse af etikken med anvendelse af tidens filosofiske terminologi har Ernst bevaret etikkens selvstændighed. Nok bygger den på skriften, men den går dog ikke op i teologien, for den har sin egen dennesidige *finis*. *Finis* udlægges som vor fuldkommenhed i dette liv, så vidt en sådan ved Guds hjælp, »*promensura divinæ gratiæ*«, kan nås[14]. – Når man ser helt bort fra, at Ernst (ligesom Rosenkrantz) synes at tage det naturlige men-

[10] Ibid. p. 76b–78b.

[11] I paragrafferne 26–39. Efter sammenhængen må også paragraf 40 stamme fra Rosenkrantz, muligvis fra slutningen af brevet, som savnes i afskriften.

[12] Ibid. paragraf 41.

[13] I *Addenda*, prologomena 16, hedder det endda, at *recta ratio* kun kendes ud af skriften!

[14] *Addenda* II.

neskes formåen med ind i etikken, er der så i disse etiske udkast brudt med den filosofiske etik? Sammenligner man *Introductio* med f. eks. Conrad Horneius' *Ethicæ sive civilis doctrinæ de moribus Libri IV* (Frankfurt 1625), som Ernst har kendt og benyttet[15], vil man se, at den eneste væsentlige forskel på de to etikker består i, at Horneius' *recta ratio* og naturlov hos Ernst er udskiftet til fordel for skriften (og det endda ikke konsekvent). Men en stadig påvisning af *recta ratios* utilstrækkelighed som moralsk vejleder og en stadig fremhævelse af skriften som etikkens norm skaber ingen kristelig etik. At mene at »den moralske lære doceres og læres bedre og heldigere af Guds ord end af den profane visdoms tjenere«[16] er ikke at motivere en teologisk etik. Dertil kræves, at man med Johan Gerhard beskriver etikken under synsvinklen: *bodens frugter* eller den nye lydighed, *bodens og troens frugt*[17] eller med Calixt ser etikkens formål i bevarelsen af troen og *status gratiæ* »ut homo fidelis in fide et statu gratiæ perseverat, nec eo per peccata --- excidat«[18] eller simpelthen – som Ernsts samtidige, Erik Eriksen Pontoppidan, – erklærer etikken for en del af teologien[19].

I sin bestemte hævvelse af etikkens selvstændighed er Henrik Ernst da ikke nået til et principielt brud med den filosofiske etik – og Holger Rosenkrantz' sparsomme bemærkninger har ikke kunnet hjælpe ham dertil. En indlevelse i Rosenkrantz' *hele* tankeverden kunne måske have bragt ham videre, men Ernsts forfatterskab i dets helhed bærer ikke præg af en sådan indlevelse. Ernst hører til de mange, som modtog et uforglemmeligt indtryk af den lærde Holger[20] – han hører ikke til de ægte disciple.

[15] ΣΟΦΟΣ ΑΣΟΦΟΣ sive dissertatio --- de vera philosophia ---, Hamburg 1665, paragraf 49.

[16] Addenda, prologomena 4.

[17] Om Gerhards etik, O. Dittrich, *Geschichte der Ethik IV*, Leipzig 1932, 294 ff.

[18] *Epitome theologiæ moralis*, ed. Helmstedt 1662, p. 3. Hermed skal iøvrigt intet være sagt om Calixts teologi!

[19] *I Theologiæ Practicæ seu Ethicæ Sacræ Synopsis*, Sorø 1656.

[20] Jfr. Henrik Ernsts brev i soranernes mindeskrift fra 1642, J. Oskar Andersen, *anf. skrift* s. 395.